

El Dr. Lluís Solé i Sabarís, professor de Geografia Física. (1908-1985)

*Manuel de Miró i Orell**

*Montserrat Domingo i Morató**

Résumé / Abstrac / Resumen

Cet article en hommage à la mémoire du professeur Solé Sabarís, décédé récemment, évoque plusieurs aspects de son travail comme enseignant. Ses méthodes didactiques partaient d'une conception très large de la Géographie Physique. Les auteurs de cet article, élèves du professeur Solé pendant les années soixante, ont souligné notamment le rôle primordial qu'il accordait au travail sur le terrain. Cet intérêt vers le travail sur le terrain serait à rapprocher de ses premières expériences comme enseignant dans l'Institut Escola où il a commencé à enseigner en 1933.

.
This article is a tribute to Dr. L. Solé Sabarís, with whom the authors had close personal contact during the 1960. The article emphasises certain aspects of his contribution to teaching, including his unique personality and the importance which he attached to field and practical work since their early teaching days at the Institut - Escola of the Parque de la Ciudadela in Barcelona, where Dr. Solé Sabarís had been a lecturer since 1933. Throughout his years of lecturing at the University of Barcelona, there is ample evidence of his didactical style and his far-reaching vision of Physical Geography.

.
En este artículo se quiere rendir homenaje al Dr. Solé Sabarís, evocando algunos aspectos de su labor docente. Desde su visión de la amplitud de la Geografía Física, la enseñanza que impartió en la Universidad de Barcelona muestra cuál era su enfoque didáctico. Su modo de hacer, el peso atribuido al trabajo de campo y práctico que experimentaron los autores de este artículo durante los años 60, se relacionan con sus primeras experiencias docentes en el Institut-Escola del Parque de la Ciudadela de Barcelona, donde el Dr. Solé Sabarís se inició como profesor de Geografía en 1933.

* Departament de Geografia, Universitat Autònoma de Barcelona; Departament de Geologia i Escola de Mestres, Universitat Autònoma de Barcelona.

L'ensenyament de la Geografia Física a la Universitat.

L'ensenyament de la Geografia Física que impartí el Dr. Solé a la Universitat de Barcelona revela, d'una banda, la visió multidisciplinària que ell tenia i volia transmetre de la geografia física, i d'altra banda, fins a quin punt el treball de camp i l'exercici pràctic primaven sobre les classes teòriques en la seva concepció sobre la docència.

Pel que fa a la multidisciplinarietat, una llambregada a la seva obra fa palès com el camp d'interessos és ampli i divers des de l'inici. La vastedat d'aquesta ciència, que inclou tantes disciplines interrelacionades, sempre va estar present en el Dr. Solé. El seus deixebles emprengueren estudis i feren tesis o tesis doctorals, sota la seva direcció oficial, de temes tan diversos com: formacions quaternàries fluvials o glacials, variació secular del camp magnètic, geologia regional, hidrogeologia, oceanografia geològica i biològica, limnologia, geotèrmia i geomorfologia. En la seva última obra, inacabada i pòstuma, (7) el Dr. Solé explicita algunes de les raons que varen contribuir a l'adquisició d'aquesta visió àmplia i multidisciplinària i fins i tot, fa propostes sobre plans d'estudis avui desitjables en Geografia que palesen com, segons la seva concepció sobre la formació dels futurs geògrafs, calia tenir presents entre d'altres matèries, la Biogeografia, la Geomorfologia, la Geofísica, l'Oceanografia, la Topografia i la Geodesia.

No vol pas dir això que ell hi entengués en tot, sinó que acceptava d'implicar-se en tots aquells estudis que els seus deixebles empenien. Perquè res que pertanyés a l'àmbit de la Geografia Física no li era aliè i per tant es mostrava obert a les iniciatives i confiava en les capacitats dels deixebles per desempallegar-se bé en qualsevol tema.

Aquesta predisposició a donar suport a tantes iniciatives diverses potser és fruit, també, de l'època dels seus primers temps de docència universitària, època en què no s'havia encara imposat la febre de l'especialització que es viuria a partir dels anys setanta. En tot cas, però, si la no especialització excessiva no era un mèrit seu, sinó la conseqüència del context —i així i tot també fou especialista en geomorfologia i quaternarista—, sí que fou una gran qualitat seva l'entusiasme per qualsevol tema triat que ell va saber imprimir a molts dels que després s'especialitzarien.

Portava a terme el seu programa de Geografia Física dels anys 1955-74 mitjançant lliçons magistrals teòriques i treball pràctic. Els temes teòrics, ordenats cronològicament, incloïen Meteorologia, Geodinàmica Interna i Geodinàmica Externa. En la meteorologia es tractaven les variables i la dinàmica atmosfèriques. En geodinàmica interna s'estudiava l'estructura interna de la Terra, la tectònica, sísmica i vulcanisme i les teories orogèniques, que a partir de 1971 ja inclourien la tectònica de plaques. En geodinàmica externa s'explicaven els canvis de nivell del mar, les terrasses marines i fluvials, glaciariisme, carst i el cicle d'erosió.

Aquest programa teòric va ser vigent des de 1955, moment en què es creà la Secció de Geològiques dintre de la Facultat de Ciències de la Universitat de Barcelona, fins al curs 1974-75, quan, arran de la modificació del pla d'estudis, la Geografia Física es va desdoblar en dues assignatures, la Geodinàmica Interna i la Geodinàmica

ca Externa. Era un programa comú per a alumnes de Geològiques i Biològiques.

El programa de pràctiques constava de dues parts, el treball de gabinet i el treball de camp. El de gabinet consistia bàsicament en la confecció de talls geològics per interpretar mapes geològics. El treball de camp consistia en l'estudi progressiu, per observació directa en el terreny, d'estructures geològiques de complexitat creixent (horizontals, plecs senzills, estructures fallades i encavalcaments) i formes del relleu (terrasses fluvials, glaciariisme, vulcanisme i carst). En les sortides de camp, el Dr. Solé o els seus col·laboradors acompanyaven els alumnes mitja dotzena de vegades, i els quals havien d'estudiar pel seu compte uns cinc o vuit itineraris addicionals, fet que indica bé que eren molt nombroses les sortides al camp.

Quant al pes que el Dr. Solé donava a la lliçó magistral i al treball d'observació, sembla bastant clar que ell mateix a vegades s'ensopia en les seves sessions de teoria i que, contràriament, s'engrescava en seminaris reduïts de temàtica més aplicada, on es podia discutir sobretot de la marxa dels treballs pràctics encarregats als alumnes. Al camp, hom el veia realment en el seu element. Feia observar, dibuixar, cercar interpretacions, interrelacionar i lligar caps. I tot això en un clima plaent, en el que progressivament els alumnes anaven agafant seguretat i aprenien la difícil tasca, que ell un dia va glossar en la presentació de la tesi de la deixeble i destacada col·laboradora seva, Dra. Carmini Virgili, de «saber veure» (6). Com si s'hagués transfigurat, el professor de teoria que potser es veia distant i sec, esdevenia comunicatiu i afable, paternal, com si instruís els fills en la manera i el mètode d'anar descobrint el món. (Foto 2)

En les classes pràctiques s'acabava d'arrodonir allò que es treballava al camp. Una biblioteca important, que concentrà esforços i recursos de la Universitat i del CSIC, i una cartoteca considerable foren eines sempre disponibles i molt usades ja des dels primers cursos pels estudiants, ensinistrats a servir-se d'elles i treballar de manera bastant autònoma, amb el suport dels veritables col·laboradors que eren els professors ajudants (5). L'aula amb taules grosses permetia de treballar en grups i molt sovint constituïa, endemés, fora de les hores de classe, lloc de refugi, estudi o tertúlia de treball dels qui duïen entre mans feines complicades dels cursos superiors. Per a alguns, l'aula de baix del Pavelló de Geologia de la Universitat de Barcelona fou quelcom intermediari entre la segona casa, la sala d'estudis i el caliu d'un cafè de discussió intel·lectual, un àmbit de benestar i creativitat.

Les arrels d'una manera de fer

El vessant docent desenvolupat a la Universitat té les seves arrels en la pràctica duta a terme anteriorment a l'ensenyament secundari. Les arrels són l'experiència docent a l'Institut Escola del Parc, on el Dr. Solé hi ensenyà Geografia des de primers de gener del 1933, experiència que ell mateix caracteritza com a «nova etapa pedagògica veritablement revolucionària» (1) i de la que, en aquests termes, en fa el comentari dels següents aspectes: «pla cíclic, molt més racional, de les matèries a ensenyar; supressió del sistema memorístic basat en el discurs del professor i

en el famós i rendible llibre de text, que fou abolit radicalment; substitució de l'actitud passiva de l'alumne enfront de l'explicació del professor per una classe activa, basada en el treball col·lectiu dels alumnes organitzats en equips i segons centres d'interès; limitació del nombre d'escolars de cada classe o grup a un màxim de trenta a quaranta; organització de les aules, d'acord amb els principis anteriors, distribuint els alumnes en equips al voltant de les taules de treball; didàctica basada en el mètode deductiu, recolzat en les experiències i observacions dels propis alumnes; supressió de tota mena d'exàmens i proves que atemoritzen la joventut i substitució pel control continuat dels treballs escolars; supressió de qualificacions i «suspensos» i de tota mena de premis i sancions com a sistema d'interès bastard, i en son lloc desvetllament del veritable interès per les matèries a ensenyar... En poques paraules, tota una pedagogia basada en la valoració dels factors formatius per damunt dels estrictament didàctics i sobretot dels informatius» (1).

La seva primera memòria de la tasca realitzada durant els cinc mesos i escaig transcorreguts des de la seva incorporació a l'Institut Escola del Parc, el gener de 1933, fins al juny (2), que ens ha estat feta a mans per gentilesa de la que fou alumna, i després esposa del Dr. Solé, Sra. Concepció Sugranyes, explica com des de l'inici s'esforçà per posar a la pràctica l'esperit i la lletra de la declaració programàtica de la institució en les seves classes de Geografia impartides als primers cursos de batxillerat distribuïts en grups anomenats Puigmal, Montseny i Montgrí.

Entre les expressions que sembla interessant de destacar, hi ha les següents: «..... he procurat estructurar un pla cíclic propi per a l'ensenyament de la Geografia i adaptar-lo als mètodes emprats a l'Institut-Escola. En línies generals, els tres primers cursos es destinen a cercar els principis fonamentals de la fisiografia i geografia humana en el medi geogràfic en què es desenvolupa el treball quotidià, procurant a la vegada la coneixença progressiva del país que rodeja al noi. D'aquesta forma se'l va preparant poc a poc per a emprendre, en el moment oportú, l'estudi geogràfic, descriptiu, però raonat, de les diverses parts del Món, i de les lleis generals de la ciència geogràfica » (2).

Entre les activitats ressenyades pel grup Montgrí, corresponents a nens de 10 anys de primer de batxillerat, hi figuren la cartografia — exercicis diversos de lectura de cartes geogràfiques, representació gràfica de dimensions d'objectes manuals per arribar a les nocions d'escala, de pla com a representació de dues dimensions, d'ús de la carta de Barcelona per adquirir alguns coneixements de geografia urbana i local, i corbes de nivell—; la climatologia — observacions metereològiques a l'Institut-Escola, interpretació de cartes del temps—; la morfologia i hidrografia —excursions escolars per als conceptes de relleu i ús de fotografies i esquemes de casos particulars—; el poblament i la casa — emplaçaments de cases i pobles en relació amb els fets històrics, evolució del desenvolupament urbà de Barcelona, forma de la casa en consonància amb el clima i les activitats humanes—; geografia econòmica—lectura de llibres de viatges, projeccions cinematogràfiques, activitats industrials, agrícoles i comercials de contrades catalanes—; geografia descriptiva de les parts més conegudes de Catalunya i lectures relatives a d'altres regions.

Aquestes activitats s'intensificaven, diversificaven i ampliaven en els grups més avançats. Així el grup Montseny (nens d'onze anys) treballa ja les corbes de nivell amb perfils i seccions; la climatologia, amb l'elaboració i representació gràfica de les observacions meteorològiques fetes i l'estudi de règims climàtics especials; la hidrografia, amb l'estudi dels principals rius catalans, el seu aprofitament, règim i relació amb el clima; la morfologia, amb l'estudi de conceptes estructurals i observacions sobre postals o fotografies, procurant la interpretació del paisatge representat, i relacionant clima i relleu amb tipus de vida humana; el poblament i la casa amb l'anàlisi de l'ocupació del sòl i un estudi detallat de la casa rural de Catalunya; la geografia econòmica, amb estudis de conreus i indústria de la Maresma i de la depressió olotina per introduir l'estudi de la indústria catalana i dels fets generals que caracteritzen les poblacions industrials; estudis de la ramaderia; i estudi de les activitats comercials a partir del port de Barcelona; la geografia descriptiva fonamentada en les excursions al Maresme, La Garrotxa, el Papiol i el Pla del Llobregat i centrada a Catalunya, estenent-se després cap a la descripció de la Península Ibèrica i finalment s'aprofità la guerra xino-japonesa com a centre d'interès per començar l'estudi d'un continent.

El Dr. Lluís Solé Sabarís (fotografia cedida pel Dr. Carlos de la Fuente Culell).

El grup Puigmal, considerat com a tercer curs de batxillerat, que hauria d'haver estudiat intensament la geografia de la Península Ibèrica segons el pla cíclic preconcebut, intensifica els coneixements propis del curs anterior, perquè així ho considera necessari el professor. Cartografia amb mapes 1:50.000 i preparació d'excursions; inici de lectura i interpretació de mapes geològics; confecció de talls geològics extrets de mapes aprofitant un viatge a Madrid, per tenir present la influència de la geologia en els fets fisiogràfics i humans. Clima de la Meseta castellana i Depressió de l'Ebre per passar al d'Àsia i als climes del món, des del pol a l'equador. Formes de relleu i rius en relació amb l'estructura de la Península Ibèrica i Euràsia. Poblament i casa de la regió central espanyola, depressions, Pirineus i pobles mongòlics, com a eina per penetrar més en les lleis de la distribució del poblament i la influència que, en aquest, exerceix el medi històric i fisiogràfic. Les excursions a Madrid i Toledo, Tarragona i Poblet, St. Ponç de Corbera i Olèrdola permeteren obtenir un gran rendiment des del punt de vista geogràfic.

Aquesta descripció revela fins a quin punt, en només cinc mesos de presència a l'Institut-Escola, s'anaven fent realitat els pressupostos pedagògics que animarien tota l'activitat posterior de molts deixebles seus.

Vint anys més tard, quan l'engal·lum de les seves múltiples tasques docents a la Universitat, de recerca i direcció a la Real Academia de Ciencias y Artes o els *Insti-El Dr. Solé Sabarís (esquerra) amb el seu col·laborador, Dr. Joan Rosell (al centre), i el Dr. Guillem Colom (d'esquena, a la dreta a primer terme), acompanyant el grup d'alumnes de la promoció de 1964 a Mallorca. (Fotografia cedida pel Dr. Carlos de la Fuente Cullerell).*

tuts Lucas Mallada i de Estudios Pirenaicos, de realització de l'obra pionera i monumental de la Geografia de Catalunya, i altres tasques acadèmiques (a l'Institut d'Estudis Catalans i a la seva filial, la Societat Catalana de Geografia, per exemple) i editorials, de presència en nombroses proves com a membre de tribunals, quan tant ocupacions i càrrecs amb prou feines si li deixaven temps per a res, encara va acceptar de fer-se càrrec de l'ensinistrament dels universitaris dels últims cursos perquè, en encarar-se amb la docència als instituts de batxillerat, tinguessin una orientació per al seu treball.

Els seminaris per obtenir el Certificat d'Aptitud Pedagògica foren pocs i breus, però resultaren de gran profit. Eren unes xerrades amb quinze o vint assistents, d'un to molt informal i relaxat, on es creava un ambient amistós, no gravat per cap amenaça d'exàmens ni possibilitat de suspendre, on el Dr. Solé exposava els mateixos principis que ell mateix havia tractat d'aplicar a l'Institut Escola. Així, alguns assistents escoltaven per primera vegada a la seva vida què volia dir planificació d'un ensenyament, pla cíclic i com podia fer-se en concret; descobrien llibres de text francesos il·lustrats bellament i ordenats en sèries progressives relacionades; adquirien consciència del que podien ser centres d'interès, com per exemple, un gat, i com a partir de l'observació del gat podia anar desvetllant-se la curiositat i el desig de manipulació i experimentació, i com del gat es podia anar passant a temes interrelacionats molt diversos.

Malgrat saber que els temps no permetien que als instituts de batxillerat es pogués aplicar fàcilment la línia de l'Institut-Escola, no per això va renunciar el Dr. Solé a inculcar en els seus oïdors els principis orientadors d'una pedagogia més vàlida que la que els assistents al seminari havien patit.

Uns fruits que es multipliquen

Aquests són, només, alguns dels trets que caracteritzen el vessant docent del Dr. Solé. El seu mestratge ha donat fruits palpables que es constaten a la manera d'ensenyar que apliquen molts dels qui varen beneficiar-se de les seves concepcions i la seva manera de fer.

Directament els seus deixebles o, per via indirecta, deixebles dels seus deixebles, fins i tot sense saber-ho potser, avui participen de l'esforç d'ell per una «nova etapa pedagògica veritablement revolucionària» (1) a tots els nivells de l'ensenyament. La bona acollida que va tenir el llibre fet per a l'ensenyament de la geologia dels voltants de Barcelona (4) així ho demostra.

El sentiment d'agraïment per tot allò que hom va aprendre al seu voltant pren una dimensió col·lectiva. Se sent individualment, com a benefici propi, però es reforça i s'amplia en constatar que els beneficiaris són avui multitud i encara es multipliquen.

NOTES

¹ Solé Sabarís, Ll. (1974). «L'ensenyament de les ciències naturals a Catalunya, mig segle enrera.» *Homenaje a M. de los Angeles Ferrer Sensat*, p. 69-99. Barcelona.

² Solé Sabarís, Ll. (1933). *Curs de Geografia de 1932-33 professat a l'Institut-Escola. Tasca realitzada*. Memòria interna manuscrita. 6 pp. Institut-Escola del Parc. Barcelona.

³ Solé Sabarís, Ll. (1976). «L'Institut-Escola, entre el mite i la utopia?» *Grans Temes l'Avenç*, L'Avenç S.A. Barcelona.

⁴ Solé Sabarís, Ll., J.M. Font, R. Llamas, V. Masachs, J. Rosell, T. Truyols, J.F. de Villalta i C. Virgili (1964). *Ciclo de Geología práctica sobre los alrededores de Barcelona*. Publ. de la Dir. Gral. de Enseñanza Media Núm. 379, 136 p., 30 fig., 2 lam.

⁵ Virgili, C. (1979). «El Dr. Lluís Solé i Sabarís i l'escola catalana de Geologia». *Acta Geològica Hispànica. Homenaje a Lluís Solé i Sabarís*, t. 14, pàgs. 19-20.

⁶ Solé Sabarís, Ll. (1958). *Presentación*. En: Virgili, C.: *El Triásico de los Catalánides*, p. IX-XIII. (Bol. Inst. Geol. Mins. Esp., LXIX, Madrid).

⁷ Solé Sabarís, Ll. (1985). «Sobre la naixença i el desenvolupament de la moderna geografia catalana». *Societat Catalana de Geografia. Institut d'Estudis Catalans*. Treballs Núm. 4